

above, the religious belief of the Pshav-Khevsurian people is characterized by eclecticism, and it is a pantheon of pagan idols, Christian saints and deified historical figures created by the imagination of the Pshavian and Khevsurian, in which ancestors always have an honorable place. This is the cult of the dead and the deification of the forces of nature.

In Vazha-Pshavela's ethnographic letters the history of customary law in the highlands of Georgia occupy a large place, the separate norms of which were more understandable and acceptable to the inhabitants of the mountains than the current legislation. This had created a certain antagonism between the government and the local population. These established norms of customary law were completely regular and often such an event was not opposed, but supported by the authorities.

Vazha-Pshavela's merit as a serious and thorough researcher of folklore is great (mainly was restricted to the Pshavian folk literature, although he sometimes used the folklore of other peoples, for instance, Russian), and he deservedly holds a leading place in Georgian folkloristics.

ლადო მინაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ლიტერატურული ურთიერთმიმართების შესახებ

ქართული მწერლობის მეისტორიე ყოველთვის საგანგებოდ მოიხსენიებს ერთ ფაქტს: ჟურნალ „ცისკრის“ 1859 წლის მარტის ნომერი იხსნებოდა აკაკი წერეთლის ლექსით „პ.წ.“ (პელაგია წერეთლისას), მას მოჰყვებოდა ილია ჭავჭავაძის ლექსი „მეც შავ თვალეზს“. ილია ჭავჭავაძე ამ დროს იყო 21, ხოლო აკაკი – 18 წლისა. ასე შეხვდა ერთმანეთს ჟურნალ „ცისკრის“ ფურცლებზე ეს ორი სახელი ქართველი მკითხველის ცნობიერებაში, რათა სულ მალე სამუდამოდ დაეკავშირებინა ერთმანეთისათვის, სამუდამოდ დაენწყვილებინა – ილია და აკაკი, აკაკი და ილია.

მწერალთა დაწყვილების მაგალითებს არც სხვა ქვეყნების მწერლობის ისტორიებია მოკლებული, მაგრამ, როგორც ჩანს, მსგავსი მაგალითი თავიანთი სანუკვარი მწერლების დაწყვი-

ლებისა, ასე ურთიერთგადაჯაჭვისა, როგორც ეს ჩვენს ლიტერატურაში გვაქვს, არსად გვხვდება, ამაში ჩვენი ხალხის სურვილი, მისწრაფება და ოცნებაც ჩანს სასიქადულო მამულიშვილთა ერთობისა, ურთიერთთანადგომისა და მხარდაჭერისა საზოგადო, საეროვნო საქმეში... ხალხის ეს ნდობა ჩვენი ქვეყნის ბედითა და მისი ისტორიითაც არის ალბათ განსაზღვრული.

ისიც ფაქტია, რომ დიდმა მამულიშვილებმა ილიამ და აკაკიმ ხალხის ეს ნება და სურვილი იმთავითვე იგრძნეს და სათანადო ღირსებით უპასუხეს... რაც მთავარია, ეს დაკავშირება არ იუცხოვეს, შეიფერეს, რაც, თქმა არ უნდა, ურთიერთალიარებასაც ნიშნავდა, ერთმანეთის გვერდით მოხსენიებით გამოწვეულ სიამოვნებასაც და სიამაყეს.

მართალია, ილია და აკაკი პირადი უახლოესი მეგობრობის გრძნობით არასოდეს ყოფილან დაკავშირებულნი და ეს გასაგებიც იყო მათი პიროვნული ბუნებიდან, ცხოვრების სტილიდან და ბევრი სხვა გარემოებიდან გამომდინარე, მაგრამ სამაგიეროდ, საზოგადო ასპარეზზე საქვეყნო საქმეში სათანამდგომლოდ და სამეგობროდ მათ ურთიერთობას ხომ ვერავითარი მეგობრობა ვერ გაუნევდა მეტოქეობას.

ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის მიერ ერთმანეთის ღირსების დანახვისა და აღიარების, ამ მხრივ უშურველობის, ერთმანეთის დიდი ფასის ცოდნის გამომხატველ ბრწყინვალე მაგალითები ქართველ კაცს გულის ფიცარზე აქვს დანერილი, ყოველთვის სიამოვნებას ჰგვრის მათი გახსენება. რომელი ერთი ჩამოვთვალოთ. რად ღირს თუნდა ჭაბუკი აკაკის პირველი ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილი „რაოდენიმე სიტყვა „ჩანგური“ შესახებ“, სადაც აკაკი ჯერ კიდევ სრულიად ახალგაზრდა ილია ჭავჭავაძეს ნიკოლოზ ბარათაშვილთან ერთად ერთ ტახტზე ჯდომის ღირსად, მის შემკვიდრედ და მოკანანახედ მიიჩნევს, ან თელავში აკაკის მიერ წარმოთქმული ადგილისა და ჟამის შესაფერისი უზადო სიტყვა, რად ღირს, სადაც მან ილია ჭავჭავაძე ეროვნული მოძრაობის თავკაცად დასახა... რადა ღირს ილიას გამომხაურება „ივერიაში“ აკაკის თელავში მოგზაურობასთან დაკავშირებით, ან მისი წერილი, აკაკისადმი მიწერილი, რომლითაც იგი „ერთადერთ აკაკის“ „ივერიაში“ სათანამშრომლოდ იწვევდა. ილიას ის წერილი რად ღირს, სადაც ძალიან მოკლედაა გამოხატული ილიას დიდი მამულიშვილური გრძნობა: „ღმერთსა ვთხოვ აკაკი შენს მშვიდობას

და ჯანმრთელობას. იყავ კარგად და დღეგრძელ შენის საყვარელი ქვეყნის სასახელოდ”.

ილია ზურაბიშვილის, ექვთიმე თაყაიშვილის, ივანე ელიაშვილის, შალვა დადიანის და ბევრი სხვა მწერლის და მოღვაწის მოგონებებიც ხომ თვალნათლივ მოწმობს, თუ როგორ ფაქიზად ეპყრობოდნენ ილია და აკაკი ერთმანეთს, თუ როგორ უფრთხილდებოდნენ ერთმანეთის სახელს, არავის მისცემდნენ უფლებას ჭორის ყორე დაედგათ.

ილია ჭავჭავაძესა და აკაკი წერეთელს, ვითარცა მოღვაწეებს, ბუნებრივია, ჰქონდათ პოლემიკაც, რომელიც ძირითადად ურთიერთპატივისცემისა და ზომიერების გრძნობითაა აღბეჭდილი. მათი პოლემიკა, კერძოდ „ვეფხისტყაოსნის” საკითხებზე იმის მაუწყებელია, რომ საქმე გვაქვს დიდ მამულიშვილებთან და საზოგადო მოღვაწეებთან. პოზიცია თითოეული მათგანისა ასეთია – როცა საქმე ქართული მწერლობის, ერის ღირსების, ქართველთა სათაყვანებელ პოეტს ეხება, როცა თუნდაც უნებლიეთ ილახება მისი სახელი, მაშინ გაჩუმება არ ეგების, თუნდაც მცდარ აზრს ავითარებდეს ისეთი მაღალი ავტორიტეტი, ისეთი ღირსეული კაცი, როგორიცაა აკაკი ან ილია; ასეთ შემთხვევაში მით უფრო არ ეგების გაჩუმება... ისიცაა, იქნებ მათ ერთმანეთისათვის გულიც უტკენიათ, ზოგჯერ უნებლიედ... რა არის აქ გაუგებარი... გული ხომ სწორედ იმისგან ეტკინება კაცს განსაკუთრებით, ვისი სახელიც ეძვირფასება, ვისაც ყველაზე მეტად უნევს ანგარიშს, ვის სიტყვასაც დიდი წონა აქვს... ბოლოს და ბოლოს, ილია და აკაკი ცოცხალი ადამიანები იყვნენ...

საყურადღებოა, რომ გ. ლეონიძის სახ. ლიტერატურის მუზეუმში აღმოჩნდა ხელნაწერი, რომელშიც აკაკი ძალზე საინტერესოდ ახასიათებს თავის ურთიერთობას ილიასთან და საერთოდ საუბრობს აკაკისა და ილიას ურთიერთდამოკიდებულებაზე. აკაკი წერს: „ორმოცი წელია, რაც მე და ილია ერთმანეთს ვიცნობთ და არასოდეს ერთმანეთთან პირადი უსიამოვნება და უკმაყოფილება არ გვქონია. პირიქით, გარდა სიამტკბილი შეყრა-შეხვედრისა და ზრდილობიანი, დარბაისლური სიტყვა-პასუხისა ერთი მეორისგან არა გვახსოვს რა, გვინახავს რა და ან კი რა გვქონდა გასაყოფი, რომ ერთმანეთში უთანხმოება მოგვსლოდა? ერთსა და იმავე განწყობებულ მიზანს საზოგადოს და არა საპირისპიროს მიყვავართ თავისკენ, მაგრამ გზა სხვადასხვაა და არ მოხერხდება, რომ

ერთმანეთს გადაველობოთ და მსვლელობა შევუფერხოთ ერთი მეორეს. თუ ჩვენც ერთი მიზნის მიმდევარი, ორი სხვადასხვა გზით მივდივართ ცალ-ცალკე, ის აღმოსავლეთით და მე დასავლეთის გზით, ეს არ ნიშნავს უთანხმოებას და მტრობას და ან კი რა საჭიროა, რომ როცა ილია თავის საკუთარი გზით მიისწრაფის, მეც მაშინ თან ვახლდე, მისი საგზალი მიმქონდეს და აბჟანდს დავუნევდე ხოლმე? ან როცა მე ჩემი გზით მივდივარ, რათ უნდა უეჭველათ ჩვენ გვერდში იდგეს ილია ჭავჭავაძე”.

ეს ისეთი თვალსაჩინო დახასიათებაა ორი დიდი მამულიშვილის ერთი დიდი მიზნით განმსჭვალვისა და ერთი მიზნისათვის სხვადასხვა გზით სამსახურისა, როგორც სწორედ აკაკის ნიჭს შეუფერება. აკაკის ეს დახასიათება ნათელს ხდის იმას, რომ მიუხედავად მიზანთა ერთიანობისა, ურთიერთს არ ფარავს მათი დიდი სახელები. აკაკის ეს ჩანაწერი როგორც ჩანს, გაკეთებული უნდა იყოს 90-იანი წლების ბოლოს, ან 90-იანი წლების დასაწყისში. აკაკი წერს, „40 წელია რაც მე და ილია ერთმანეთს ვიცნობთო“ მათი გაცნობა მოხდა 60-იანი წლების დასასწყისში პეტერბურგში.

ჩვენი ამჟამინდელი ინტერესის საგანია ილია ჭავჭავაძისა და აკაკი წერეთლის ლიტერატურულ-შემოქმედებითი ურთიერთმიმართების საკითხი, რომელიც შედარებით ნაკლებადაა შესწავლილი;

როგორც არ უნდა გაგვიკვირდეს, არ იყო მოსალოდნელი, რომ ილიას, ლირიკოს პოეტს, აკაკიზე რაიმე ზემოქმედება მოეხდინა. მისი უჩვეულობა ვითარცა ლირიკოსისა აკაკიზე გადამდები ძალიან ალმოჩენილიყო. აკაკი ხომ, თავის პირველივე ლიტერატურულ-კრიტიკული წერილიდან როგორც კარგად გამოჩნდა, როგორც კრიტიკოსი ილია ჭავჭავაძეს ლირიკოსს პრაქტიკულად არ ცნობდა. აკაკი წერეთლისათვის ამ მაღალი ნიჭისა და სულის პოეტისათვის იმდენად უჩვეულო და მიუღებელი აღმოჩნდა, იმდენად საკუთრივ მისი ბუნებისაგან განსხვავებული, რომ ფორმის მიხედვით იგი დაინუნა, დაინუნა მხატვრულად, არაღირიკულად მიაჩნია ილიას ლექსები, ილია „ჭაპან-წყვეტით წერს ლექსებსო“, „მის ლექსებში პოეზიის ნატამალიც კი არ იპოვება, ეს არის მხოლოდ ცარიელი რიტორება“, „ლექსის შემარცვლა – უსწორმასწოროა და რითმაც, პირველი სიმდიდრე ჩვენი ლექსისა არსად სჩანს, ერთის სიტყვით, როგორც ლექსი, ძალიან სუსტია“. აკაკი იმასაც კი ურჩევდა ილიას, საერთოდ უარი ეთქვა ლექსის წერაზე და პროზით ეთქვა თავისი სათქმელი. მან ხომ დაგვიმტკიცაო, რომ პროზა ემარჯვებაო.

აქ ისიც საგანგებოდ უნდა ითქვას, რომ ყველაზე ადრე, ჯერ კიდევ 1865 წელს აკაკიმ ილია ჭავჭავაძის „გლახის ნაამბობი“ და „კაცია-ადამიანი“ ობოლ მარგალიტებად აღიარა თავის ვრცელ წერილში.

ფაქტია, რომ იმან, რაც კრიტიკოსი აკაკი წერეთლისათვის მიუღებელი აღმოჩნდა, დიდი ზემოქმედება მოახდინა პოეტ აკაკი წერეთელზე, შეიძლება ითქვას, რომ XIX ს. ქართველ პოეტთაგან არავის არ მოუხდენია ა. წერეთელზე ისეთი დიდი ზემოქმედება, როგორიც ილიამ მოახდინა.

მივმართოთ მაგალითებს:

1860 წელს „ცისკრის“ მე-4 ნომერში დაიბეჭდა აკაკის ლექსი „ამაო ძებნა“. ამ ლექსში განსახიერებულია მაისის ღამე, რომელიც ნელ-ნელა ცისკრის სინათლით მკრთალდება, ცაზე ვარსკვლავებიც თანდათან ქრებიან, მთვარეც ცისკრის ვარსკვლავს უთმობს ადგილს, ჩიტებიც ახმაურდნენ და ბუნებას ქებას ასხამენ, პოეტიც ბუნების მშვენიერებით მოხიბლული მიმართავს მას:

„შემოქმედების სარკვე, ბუნება,
ვინც ჩაგისახა ეგ ძლიერება!
ნეტავ თუ იყოს ღვთისა ქმნილება,
ჭვრეტდეს და არ გრძნოს მან ნეტარება?“

გაზაფხულის ამ მშვენიერ დილას პოეტი ხედავს ჭაბუკს:

„რომელიც შენ ყურს სულაც არ გიგდებს,
კვნესის და იხრაკს, სტირს უბადრუკი,
და წარსულს გმირებს ოცნებით ეძებს!
მთა-კლდეთ შეჰბღავის, ჩასძახის ქვესკნელს,
წყალსა მიჰყვირის, მსწრაფლ მიმავალსა,
მაგრამ ვერ ჰპოვებს ნუგეშისმცემელს
და უმრავლდება წყლული სანყალსა!
მთანი და კლდენი სისხლს უჩვენებენ,
ქვესკნელ-საფლავს და ძვლებსა გამხმართა:
რომელნიც ანდერძს მოგვაგონებენ
მსხვერპლად შეწირულთ ჩვენთ წინაპართა.
საზარელ უხმო ამა პასუხით
საბრალოს გულში სისხლი სდუღდება
და მდინარესვე მტირალისა ხმით
წარსულსა ამბავს ის ევედრება“.

მაგრამ აქაფებული მდინარე ტალღებს სცემს განრისხებულ კლდოვანს კიდეებს, რომ მსწრაფლ გადარეცხოს ძველი სისხლი, მდინარის კიდეებზე გადანთხეული, მაგრამ კლდის კიდეები გზას უკრავენ მდინარეს, რის გამოც იგი აღელვებულია. ასეთია ეს ლექსი. აქ უკვე იგრძნობა აკაკი წერეთელი თავისი სურათოვნებით და ემოციური ლექსიკით.

როგორც აკაკი წერეთლის თხზულებათა სრული კრებულის ოცტომეულშია მითითებული, აკაკი წერეთლის უახლოეს მეგობარს, მისი პოეზიის შესანიშნავ მცოდნეს კირილე ლორთქიფანიძეს უთქვამს მკვლევარ სერგი გორგაძისთვის, „ამაო ძებნა“ („მაისის ღამე“) ილია ჭავჭავაძის „არაგვის“ გამოა დაწერილიო. მართალია, სერგი გორგაძეს ლექსი „არაგვს“ ილიას ლექსებში ვერ დაუდასტურებია და კირილე ლორთქიფანიძის ცნობა საეჭვოდ მიუჩნევია. სინამდვილეში კ. ლორთქიფანიძის ეს ცნობა ძალზე სანდოა და ძვირფასი. საქმე ისაა, რომ როგორც აკაკის თხზულებათა ოცტომეულის კომენტატორი მიუთითებს, ილია ჭავჭავაძის „არაგვში“ იგულისხმება პოემა „აჩრდილის“ V თავი.

„ჩემო არაგვო, რა რიგ მიყვარხარ...“

როგორც ცნობილია, ილია ჭავჭავაძემ პოემა „აჩრდილის“ სრულად დაბეჭდვა 60-იან წლებში ვერაფრით ვერ შეძლო. იბეჭდებოდა პოემის მხოლოდ V თავი. „ცისკრის“ 1859 წლის მე-10 ნომერში სწორედ ილიას „აჩრდილის“ ამ თავს ეხმადურება აკაკის ლექსი. ჭაბუკი აკაკი ისე შეუძრავს ილიას პოემის ამ თავს, რომ თავისი პოეტური წარმოსახვით ხორცი შეუსხამს არაგვის კიდეზე საქართველოს წარსულზე ჩაფიქრებული ახალგაზრდა პოეტისათვის. ბუნებრივია აკაკისათვის უცნობია ილიას პოემა მთლიანად, პოემის იმედიანი დასასრული, და „ამაო ძებნაც“ სასონარკვეთილ ჭაბუკს გვიხატავს. ჩვენთვის ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი ისაა, რომ პოეტ ილია ჭავჭავაძის მოტივი იმთავითვე მკვიდრდება აკაკის ლირიკაში.

შეიძლება ითქვას, რომ ილიას მოტივი ერთგვარად მტკიცდება აკაკის პოეზიაში. ამის თვალსაჩინო დასტურია 1861 წელს აკაკის მიერ დაწერილი უსათაურო ლექსი („დედამ რომ შვილი გაზარდოს“). ცხადია, რომ ეს ლექსი გამოწვეულია ილიას ლექსით „ქართველი სტუდენტების სიმღერა“.

განსაკუთრებით საყურადღებო ამ შემთხვევაში ისაა, რომ თუ ლექსში „ამაო ძებნა“ ჭაბუკი აკაკი არაგვის პირას ჩაფიქრებული

ილიას პიროვნებით შეძრული ხატავს მეოცნებე ჭაბუკს, მომდევნო ლექსში უკვე აშკარაა პოლემიკური მიმართება ილიას მიერ განსახიერებულ ქართველ სტუდენტებთან, ილიას ლექსში თვალნათლივია იმედიანობა, რწმენა ქართველი სტუდენტების მიმართ:

„მამულისა შვილნი ჩვენც ვართ
და მიტომ ვზრდით ჭაბუკ სულსა,
რომ ოდესმე გამოვადგეთ
დაობლებულს ჩვენს მამულსა.
მაგრამ ეხლაც საქმით, სიმხნით
სხვაც არც ჩვენ დავუვარდებით;
ბრძოლად რომ მამულმა გვიხმოს,
ეხლაც კი გამოვადგებით” და ა.შ.

აკაკისათვის მიუღებელია ილიას პათოსი, იგი მკაცრად კიცხავს ქართველ სტუდენტებს:

„დედამ რომ შვილი გაზარდოს
და მერე თქვენისთანაო?!
ნაცარქექია რამე ხართ
ყველგან და ყველასთანაო.
არც ლხინში ვარგიხართ, არც ქირში
ზარმაცი, ენაჭარტალა
და კუჭით გიყვართ სამშობლო,
როგორც ფლავი და არტალა”.

აკაკის ბრალდებები მძიმეა. ეს სატირული ლექსია. აქ უკვე ჩანს აკაკის ენის სიმწარე, მისი მოურიდელობა. კარგად ვხედავთ, რომ ილიას „სიმღერის” დიამეტრალურად საპირისპიროა აკაკის ლექსის განწყობილება და შინაარსი.

ილიას ამ ლექსის ზემოქმედებას აკაკისთან სხვაგანაც ვხვდებით, ისევ საპირისპირო შინაარსით, ისევ პოლემიკურ პლანში, კერძოდ პუბლიცისტურ წერილში:

„გავდივარ განა, განაო,
ხელში მიჭირავს დანაო,
დედამ თუ შვილი გაზარდოს,
უნდა იყოს ჩემისთანაო”.

ვარიაციით

„სწორედ რომ ჩემისთანაო“

აღბათ, ყველა მკითხველზე გამოგნებულ შთაბეჭდილებას ახდენდა და ახდენს დიდი პიროვნული ძალით აღბეჭდილი ილიას სატირული ლექსი „ბედნიერი ერი“, მითუმეტეს ქართველ მწერლებზე. ჩანს ამ ლექსმა შეძრა პოეზიის მეფე აკაკი წერეთელი, რამაც მის პოეზიაშიც პოვა გამოხატულება. ეს კარგად ჩანს აკაკის უსათაუროდანაც („გამტანია ჩვენი ერი“).

„გამტანია ჩვენი ერი,
გარეგანად მშვენიერი,
თვალში მცქერი, ტკბილად მღერი!
ისე უყვარს ქვრივ-ოხერი,
რომ ჰსურს იყოს ჩვენში ბევრი.
ჰაი მგიდის, ჩვენი ერი!
ჰერი, ჰერი, ჰერი, ჰერი“...

რა თქმა უნდა, აქ ცხადად იკვეთება ილიას ლექსის ზემოქმედება. მთავარია, ილიასეული შინაარსი და ფორმა „ბედნიერი ერისა“, მისი ვარიაციები კი შეიძლება მრავლად წარმოადგინონ სხვა პოეტებმა. აკაკის ლექსი ილიას ლექსის პირდაპირი მიბაძვაა, მაგრამ აშკარად აკაკისებურად გარდაქმნილი. ამას ცხადად მოწმობს ლექსის რეფრენი – სასიმღერო ფორმა – ჰერი, ჰერი, ჰერი, ჰერი, როგორც ამბობენ, თუ ილია მრისხანებს, მასთან სიცილისთვის ადგილი არ რჩება, აკაკი სასიმღერო ფრაზით, ვითარებას ერთგვარად ამსუბუქებს (გრ. კიკნაძე). სასიმღერო, მუსიკალური ხმები, შეძახილები საერთოდ დამახასიათებელია აკაკისათვის. გავიხსენოთ მისი „ხარაბუზა ლენერალს“, „პამპულა“ და ა.შ. „ბედნიერი ერის“ ზემოქმედების კვალი აშკარად ჩანს აკაკის ლექსშიც „პატრიოტი“:

„ჩემისთანა პატრიოტი,
განა არის სადმე კიდე?
გარწმუნებთ, რომ ვერ მოძენით,
თუნდ მოლახოთ კიდით კიდე“.

ეს ლექსი 1903 წელს არის დაწერილი.

აკაკი თითქოს არც ილიას ლექსის „მესმის, მესმის“ გადამდები ძალის მიმართ დარჩენილა გულგრილი, ამ ლექსის ერთგვარი გამოძახილია, ეგების გაუცნობიერებელიც, აკაკის მიერ გვიან, 1905 წელს დაწერილი ლექსი „გაზაფხული“:

„მესმის მესმის უღივილის ხმა,
შეფრთხილდნენ ჩიტუნები
და გაისმის ყოველის მხრით
გაზაფხულის ტკბილი ხმები“.

თქმა არ უნდა, ილია ჭავჭავაძის საპროგრამო ლექსის „პოეტი“ გამოძახილია, აკაკის ამავე სახელწოდების ლექსი „პოეტი“ და ატარებს ერთგვარ პოლემიკურ ხასიათს. ოცდაორი წლის ილია ჭავჭავაძე პოეტს საქვეყნოდ ერის წინამძღოლად აცხადებდა, როცა წერდა:

„ღმერთთან მისთვის ვლაპარაკობ,
რომ წარვეძღვე წინა ერსა“.

როგორც ამბობენ, ილია უბრალოდ პოეტს კი არ ავალებდა ერის წინამძღოლობას, არამედ თავად იყო ერის წინამძღოლი, აკაკი კი ილიას საპირისპიროდ ამბობს, რომ „არც მინისაა და არც ცის“. შდრ. ილია წერდა: „მე ცა მნიშნავს და ერი მზრდის მიწიერი ზეციერსა“, „ერის წინამძღოლის“ საპირისპიროდ აკაკი წერს „შუა კაცი ვარ უბრალო, ხან მინისა ვარ ხან ცისა“...

როცა ილია ჭავჭავაძის ზემოქმედების კვალზე, ილიას მოტივზე ვსაუბრობთ აკაკის პოეზიაში, არ შეგვიძლია გვერდი ავუაროთ ილიას ეპიკური პოეზიის გვირგვინის, პოემა „განდეგილის“ გამოძახილს აკაკის შესანიშნავ პოემა „თორნიკე ერისთავზე“, რომელიც 1884 წელს შეიქმნა.

საზოგადოდ, როცა ერთი ხელოვანის მეორე ხელოვანზე გავლენაზე საიბრობენ, უსათუოდ გათვალისწინებული უნდა იქნას შემდეგი, „ხელოვანი შეიძლება არც მისდევდეს რომელიმე ავტორის აზრსა და ტენდენციებს, შეიძლება არც იზიარებდეს მის მხატვრულ რიტმს, ტიპებს და გადმოცემის მანერას. ის შეიძლება კიდევაც უპირისპირდებოდეს მეორე ხელოვანს თავისი მხატვრული საშუალებებით, შთაბეჭდილებათა და საკუთარ შეხედულებათა

გადმოცემით, მაგრამ ლიტერატურათმცოდნეობის თვალსაზრისით შეიძლება დადგინდეს ლიტერატურული ზემოქმედების ფაქტი. ასეთ შემთხვევაში ერთი მწერალი მეორე მწერლისათვის „ერთგვარი წყაროა, საიდანაც იძენს პრობლემებს, წყარო რომელიც უბიძგებს მას გარკვეული მიმართულებისაკენ, განსხვავებული მანერის, ტიპის, კომპოზიციის, ძიებისაკენ” (გრ. კიკნაძე).

სწორედ ამგვარი ზემოქმედების კვალს ვხედავთ ილია ჭავჭავაძის „განდეგილისას” პოემა „თორნიკე ერისთავზე”.

როგორც ჩანს, აკაკისათვის გარკვეულად მისაღები აღმოჩნდა ახალგაზრდა ნიჭიერი კრიტიკოსის ესტატი ბოსლეველის (მჭედლიძე) აზრი ილიას „განდეგილზე”, რომლის თანახმადაც, ილიამ თავის პოემაში გადაუხვია თავისი შემოქმედების ძირითადი მაგისტრალური ხაზიდან და იქადაგა საზოგადოებრივი ცხოვრებიდან განდგომა. აკაკი „თორნიკე ერისთავის” II კარის მეოთხე თავში ერთგვარად ეკამათება ილიას პოემის ამგვარ პათოსს. ამ თავში არსენ კათალიკოსისა და ბერი თორნიკეს პოლემიკაა გადმოცემული. თორნიკე უარს ამბობს უსარდლოს საბერძნეთის დასაცავად მიმავალ ქართველთა ლაშქარს, რადგან მას, როგორც ბერს, არ შეჰფერის საერო საქმეს ზრახვიდეს, ხელში ხმალი აიღოს და ჯარს წინ გაუძღვეს. არსენი მოისმენს რა თორნიკეს არგუმენტს, ამბობს:

„ვით კათალიკოსს, შენი ბრძანების
შენც კარგად იცი, ხელთა მაქვს ნება”...

მაგრამ მე ასე არ მოვიქცევი, მე მსურს დაგიმტკიცო, რომ შემცდარია შენი გონებაო. კათალიკოსის სიტყვებით:

„ნუთუ შენ მართლა რამე გგონია
ცარიელ სიტყვით ღცთისა დიდება?
განა ღვანღია ხორციელისგან
ამა სოფლისა კრძალვით რიდება?
და ეს ქვეყანა შვენებით სავსე,
შემოქმედების გამომხატველი,
ნუთუ მიტომ გვაქვს მონიჭებული,
რომ ჩვენის ნებით ავიღოთ ხელი?
ვინცა ინუნებს თავმოყვარებით
ამ მიუნდომელ დიდსაქმნილებას
და უარსა ჰყოფს კანონი ერსა

ბუნების ყოველგვარ მოთხოვნილებას,
ის უარს ჰყოფს თვით შემოქმედსა!
საბრალო არის ის და შემცდარი,
რადგან არ იცის, თუ ქვეყნიერად
რად მოგვევლინა ჩვენ მაცხოვარი!"

როგორ გვაგონებს ჩვენ კათალიკოსის მიერ განვითარებული აზრი მწყემსი ქალის სიტყვებს პოემა „განდეგილიდან“. ზოგჯერ პირდაპირ ფრაზეოლოგიურ სიახლოვესთანაც კი გვაქვს საქმე. გავიხსენოთ მწყემსი ქალის არგუმენტაცია:

„როცა აქ ცხვარი მიძოვებია
და შემიხედავს მყინვარისთვისა,
მომგონებია მამის ნათქვამი
იქ ყინულებში კაცი სცხოვრობსო,
სულისთვის ხორცი გაუნირია,
უნუთისოფლოდ მარტოკა სძლებსო, –
გამკვირვებია მე ეს ამბავი!..
მითქვამს: იქ ყოფნა რას არგებს სულსა?
განა სწყინს ღმერთს, რომ კაცი შეჰხარის
ქვეყანას ღვთითვე დაბადებულსა?
ვფიქრობდი, ნეტა მამ რისთვის მორთო
ესე ლამაზად ნუთისოფელი?
განა მისთვის, რომ ადამიანმა
შეაჩვენოს და აიღოს ხელი?

„თორნიკე ერისთავის“ მიხედვით, აკაკი თითქოს ეკამათება ილია ჭავჭავაძის პოზიციას; სინამდვილეში ესტატე ბოსლუველის პოზიციისაგან განსხვავებით, ვიცით, რომ ილია და აკაკი ერთსა და იმავე თვალსაზრისზე დგანან და პოემა „განდეგილის“ მიხედვით, იმავე საზოგადოებრივად აქტიური პოზიციის ერთგულია ილია, რასაც მთელი სიცოცხლის მანძილზე ავითარებდა და რაც აკაკის სასიცოცხლო პოზიციაცაა.

ახლა ერთგვარი დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ აკაკის პოეზიაში ვხვდებით ი. ჭავჭავაძის თემებს, მოტივებს, ილიას ზეგავლენის კვალს როგორც პოეტისას. აკაკი ერთგვარად იმეორებს, ავითარებს, ეპაექრება ილიას პოეტს, აკაკის პოეზია არაა თავისუფალი თავისი დიდი თანამედროვის, თანამებრძოლის

ზემოქმედებიდან. აკაკი არც ერიდება ამ ზემოქმედებას, რადგან ის დიდი პოეტია და თავის ინდივიდუალობას ინარჩუნებს ყველა შემთხვევაში, თავის პოეტურ მანერას, სტილს უქვემდებარებს ყოველივეს ირგვლივ, მათ შორის სხვათა მოტივებს, თემებს, თქმებს.

თავის მხრივ, არც ილია ჭავჭავაძე რჩებოდა დიდი აკაკის ღვთიური ნიჭის მიმართ გულგრილი და ეს მას არაერთგზის გამოუხატავს. უშუალო შემოქმედებითი ზეგავლენა აკაკისა ილიამ მაინც არა როგორც პოეტმა, არამედ, პირველ ყოვლისა, როგორც დიდმა მოაზროვნემ, ლიტერატურათმცოდნემ, ესთეტიკოსმა განიცადა. აკაკი ნერეთლის ლექციებსაც „ვეფხისტყაოსანზე“ უნდა ვუმაღლოდეთ, როგორც ამას პასუხში ილიასადმი მოხდენილად, აკაკურად თვით აკაკიც აღნიშნავდა, ილიას ნაფიქრ-ნააზრევს საზოგადოდ ლიტერატურული ქმნილების და კერძოდ „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგადსაკაცობრიო შინაარსზე, „ვეფხისტყაოსნის“ იდეალური გმირების იმ თვისებებზე, რომელთა რეალობასაც ჩვენ ვცნობთ და კიდევ ბევრ სხვა საკითხზე.

Lado Minashvili
About the literary relations between Ilia Chavchavadze and Akaki Tsereteli

S u m m a r y

The historian of Georgian literature always mentions one fact: the March 1859 issue of the magazine "Tsiskri" was opened with Akaki Tsereteli's poem "P.Ts." (Pelagia Tsereteli), followed by Ilia Chavchavadze's poem "I also black eyes". Ilia Chavchavadze was 21 at the time, and Akaki was 18. This is how these two names met in the pages of the magazine "Tsiskri" in the minds of Georgian readers, so that soon they would be forever connected to each other, forever paired - Ilia and Akaki, Akaki and Ilia.

The examples of writers 'pairing' are not lacking in the literature histories of other countries either, but it seems that a similar example of their cherished writers' pairing, so intertwined as we have in our literature, is nowhere to be found. It shows the desire, aspiration and dream of our patriotic unity and support in public, national affairs ... This trust of the people is probably determined by the fate of our country and its history.

It is true that Ilia and Akaki have never been related by a sense of personal friendship, and this was understandable due to their personal nature, lifestyle and many other circumstances, but instead, their relationship in the public arena in public affairs and friendship could not rival any friendship.

მარიამ მირესაშვილი

სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

წერილი, როგორც ლიტერატურული ეპოქის დოკუმენტი

რთული და წინააღმდეგობრივი ლიტერატურული და კულტურული პერიოდების ანალიზისას (სწორედ ასეთად გვესახება გასული საუკუნის I ნახევრის ლიტერატურული ატმოსფერო) ლოგიკურად წამოიჭრება წეხილის, როგორც დოკუმენტის, შესწავლის აუცილებლობა, რომელშიც წარმოჩენილია ეპოქის ყოფა და რეალობები; შესაძლებლობა გვეძლევა, ერთი მხრივ, თვალი მივადევნოთ მწერლის „შემოქმედებით ლაბორატორიას“ (სტილურ, თემატურ, და სხვა, მათ შორის, პოლიტიკურ ტენდენციებს), და, მეორე მხრივ, აღმოვაჩინოთ შემოქმედის პირადული ადამიანური თვისებები, ზნეობრივი პოსტულატები, ცხოვრებისეული მრწამსი. წარმოდგენილ სტატიამში შევხებით ბორის პასტერნაკის რამდენიმე წერილს, რომლის ადრესატები მისი ქართველი მეგობრები არიან. აღნიშნული წერილები, ერთგვარ, სიტყვიერ ფიქსაციას წარმოადგენენ პასტერნაკის შეხედულებებისა თარგმანის ხელოვნებაზე, შემოქმედებით და ადამიანურ ურთიერთობებზე, ადამიანის ეგზისტენციალურ პრობლემებზე.

ბორის პასტერნაკზე არსებულ მონოგრაფიებში ლიტერატურათმცოდნენი გვერდს ვერ უვლიან მწერლის „ქართულ ვიზიტებს“. 1990 წელი იუნესკომ (გაერთიანებული ერების განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის ორგანიზაციამ) გამოაცხადა „პასტერნაკის წლად“ და მოსკოვში მონყობილ მემორიალურ გამოფენაზე ცალკე იქნა გამოყოფილი თემა „პასტერნაკი და საქართველო“ [Пастернак 2005: п. №738].

აღსანიშნავია, რომ საქართველო პასტერნაკის თვალსაწიერში ბავშვობიდანვე მოექცა; მხედველობაში გვაქვს ის ფაქტი, რომ